КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

ДИХНИЧ Людмила Петрівна

УДК 930.85+008

ФЕНОМЕН МОДИ В СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСАХ XX СТОЛІТТЯ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 17.00.01 –
ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ

АВТОРЕФЕРАТ
НА ЗДОБУТТЯ НАУКОВОГО СТУПЕНЯ
КАНДИДАТА ІСТОРИЧНИХ НАУК

КИЇВ – 2002

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Київському національному університеті культури і мистецтв, Міністерство культури і мистецтв України, м. Київ.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
ПОПЛАВСЬКИЙ Михайло Михайлович,
Київський національний університет культури і мистецтв, ректор.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук
КУРОЧКІН Олександр Володимирович,
Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України, провідний науковий співробітник відділу етнології;

кандидат історичних наук, доцент
СОЛОМАТОВА Вікторія Василівна,
Київський національний університет культури і мистецтв, завідувач кафедри гуманітарних дисциплін.

Провідна установа: Інститут історії України НАН України,
відділ історії культури українського народу, м. Київ.

Захист відбудеться «26» червня 2002 р. о 16[00] годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.807.02 у Київському національному університеті культури і мистецтв (01133, м. Київ, вул. Щорса, 36, ауд. 209).

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Київського національного університету культури і мистецтв (01133, м. Київ, вул. Щорса, 36).

Автореферат розісланий «25» травня 2002 р.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження обумовлена тим, що *феномен моди* тривалий час у нашій країні не піддавався спеціальному теоретичному вивченню, оскільки було прийнято відносити його до другорядних, "периферійних" явищ культури. Відсутні також спроби його систематичного дослідження в історичному аспекті з розглядом передумов становлення і розвитку, а також аналізу особливостей його суспільного функціонування. Це явище заслуговує на більш пильну увагу і всебічний аналіз, що дасть змогу глибше зрозуміти соціально-психологічну природу моди, суспільну обумовленість та характер її мінливості, виявити домінуючі тенденції у цій сфері, що важливо як для наукового прогнозування, так і практичного застосування в індустрії моди, яка переживає період становлення в Україні.

Останнім часом у країнах постсоціалістичного простору спостерігається помітна активізація інтересу до тих аспектів культурного буття, які раніше ігнорувались або й відкрито заборонялись офіційною ідеологією. *Мода* стабільно належала до кола цих явищ і носила на собі тавро "буржуазного пережитку". В радянський період спостерігалось постійне зростання інтересу до цієї сфери з боку суспільства. Але за відсутності реальної можливості задоволення попиту природне бажання людини виглядати сучасно і привабливо часто змушувало її користуватись неофіційними, іноді навіть контрабандними, джерелами для придбання модних товарів. При цьому їх особливість як "забороненого плоду" зумовлювала підвищений і часто спотворений інтерес. Сьогодні наслідки такого становища недвозначно заявляють про себе у сфері моди і модного бізнесу країн СНД.

Небачений масштаб політичних трансформацій у кінці XX ст., падіння "залізної завіси" і закінчення "холодної війни", розпад Радянського Союзу та виникнення цілого ряду суверенних держав супроводжувались кардинальними змінами в ідеологічній сфері, що в умовах тоталітарної держави традиційно регламентувала перебіг соціокультурних процесів. Цілі культурні пласти набувають статусу легальних, стають загальнодоступними, і в цьому контексті мода займає в суспільстві належне їй місце. Інтерес до цієї сфери ще більше зростає в період розвитку ринкових економічних відносин. Матеріальний і життєвий успіх дедалі більше пов'язується з іміджем, що значно піднімає соціальний престиж моди.

Радикальні зміни, яких зазнала мода в умовах руйнування однієї політико-економічної системи і переходу до іншої, диктують необхідність теоретичного осмислення і всебічного аналізу моди як історико-культурного явища в контексті її суспільного функціонування.

Вивчення моди набуває особливої актуальності у світлі новітніх художніх практик, які виникли і сформувались у XX столітті.

Не менш актуальною є необхідність осмислення вітчизняної "високої" моди і особливостей становлення індустрії моди в контексті сучасної посткомуністичної культури.

Зв'язок дисертаційного дослідження з науковими програмами. Робота виконана в руслі державних комплексних програм Міністерства культури і мистецтв України ("Концептуальні напрями діяльності органів виконавчої влади щодо розвитку культури", прийнятою постановою Кабінету Міністрів України від 26.02.97 р. № 657, і "Розвиток української культури на 1999 – 2005 рр." 1998р.). А також відповідно до планів наукових досліджень кафедри теорії та історії культури "Культурні процеси в суверенній Україні", "Інтеграція України в світовий культурний простір" і комплексу навчальних дисциплін кафедри менеджменту модельного бізнесу Київського національного університету культури і мистецтв ("Історія костюму", "Історія моди XX ст.", "Організація та режисура показу мод").

Мета дослідження полягає у з'ясуванні сутності моди як історико-культурного явища, виявлення її характерних рис і особливостей функціонування в контексті соціокультурних процесів XX ст.

Об'єкт дослідження – мода як історико-культурне явище.

Предмет дослідження – розвиток моди в контексті соціокультурних процесів XX ст.

Завдання дослідження:

- виявити і проаналізувати наукові джерела з означеної проблеми;
- узагальнити основні теоретичні підходи до осмислення феномена моди;
- охарактеризувати історичні форми буття моди;
- дослідити соціокультурні передумови становлення моди;
- виявити особливості функціонування моди, її роль і місце в контексті соціокультурних процесів XX ст.;
- проаналізувати феномен моди в руслі основних художніх практик та мистецьких течій XX ст. (від модерну до постмодерну);
- з'ясувати провідні тенденції розвитку індустрії моди в Україні.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з кінця XIX до початку XXI ст., що характеризується стрімким науково-технічним, індустріальним розвитком суспільства, глибокими перетвореннями в соціокультурній сфері і супроводжується кардинальною зміною стандартів людського буття, в тому числі й у сфері моди.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що у вітчизняній науці вперше:

- досліджується мода як цілісне універсальне культурно-історичне явище;
- простежується динаміка (еволюція) моди в контексті соціокультурних процесів XX ст.;
- аналізуються основні теорії моди;
- виявляються тенденції розвитку моди в Україні з урахуванням національних культурних традицій та інокультурних впливів;

- виділяються рівні функціонування політики, ідеології і моди та простежується їх взаємозв'язок і взаємодія як структурних елементів соціокультурних процесів;
- розглядаються місце і значення моди в тоталітарних та ліберально-демократичних суспільствах;
- проаналізовані характерні особливості моди на "верхньому" і "нижньому" рівнях художньої культури.

Джерельна база дослідження включає приватні колекції одягу та взуття, фонди краєзнавчих та історичних музеїв (одяг, меблі та інші речі побутового призначення), архівні матеріали та публікації з досліджуваної проблеми. Це праці вітчизняних і зарубіжних учених з історії моди і моделювання одягу, його художнього конструювання і дизайну. Значну частину джерел становлять матеріали періодичної преси присвячені окремим історико-культурологічним, соціологічним, психологічним аспектам розвитку світової та української моди, опубліковані в іншомовних та українських виданнях і статті в наукових збірниках.

Функціонування моди в контексті соціокультурних процесів XX ст. розглядаються також на основі матеріалу, який містить історична, культурологічна, філософська, соціологічна, психологічна та ін. література.

Окрему групу джерел складають універсальні та спеціальні енциклопедії, словники та довідники з досліджуваної теми, а також праці (вироби, твори) відомих дизайнерів-модельєрів, відповідна мемуарна література.

Теоретико-методологічні засади дослідження.. Відповідно до завдань дисертаційної роботи автором використані загальнонаукові методи аналізу і синтезу з метою порівняння і узагальнення даних, отриманих у процесі вивчення культурологічної, історичної, філософської, соціологічної, мистецтвознавчої, економічної, політичної літератури. При розгляді особливостей соціокультурної динаміки моди, історичних форм її буття автор спирався на порівняльно-історичний метод у поєднанні з концепцією соціальної та культурної динаміки П. Сорокіна. Це дозволило виявити основні закономірності становлення моди в просторово-часових координатах певної культурно-історичної епохи. Системний і структурно-функціональний методи сприяли виявленню місця й значення моди в соціокультурних процесах XX століття, визначенню економічних і техніко-технологічних детермінант її розвитку. Використання соціологічних і соціально-психологічних, антропологічних, феноменологічних методів обумовлене необхідністю дослідження регулятивного аспекту моди як культурного феномена. Характеризуючи особливості художніх практик XX століття у сфері моди, автор спирався на феноменологічну концепцію естетичного, що належить О.Ф. Лосєву, а також дослідження в галузі семіотики культури Московської і Тартуської семіотичних шкіл (Ю.М.Лотман, Б.А.Успенський, А.М.П'ятигорський, В.Н.Топоров, Вяч.В.Іванов та ін.), культурологічну концепцію М.К.Петрова. Реконструкція художніх практик постмодерну

здійснена на основі аналізу праць теоретиків постмодерну (Р.Барт, Ж.Дерріда, Ж.Бодріяр, М.Фуко).

Практичне значення одержаних у ході дослідження результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані істориками культури, культурологами, мистецтвознавцями при написанні монографій, підручників з історії культури, костюму і моди, а також з метою прогнозування розвитку індустрії моди в Україні.

Основні положення та висновки можуть бути включені в число матеріалів, необхідних для підготовки курсів лекцій, проведення практичних занять з історії культури України, історії костюму, історії моди XX ст., розробці окремих навчальних спецкурсів.

Основні положення, сформульовані як теоретичні та методичні висновки дослідження можуть бути використані при розробці концепції державної політики в галузі художньої культури з врахуванням проблем формування в суспільстві художнього смаку, утвердження норм здорового способу життя. Реалізація зазначених засад сприятиме втіленню в життя "Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті", що орієнтує науково-педагогічний склад вищої школи на розробку нової парадигми соціально-гуманітарних дисциплін, адекватної глобальному культурно-освітньому простору XXI століття.

Апробація результатів дослідження здійснювалась шляхом опублікування матеріалів, положень і висновків у наукових виданнях, доповідей і повідомлень на конференціях: Міжнародна науково-практична конференція "Україна: національна ідея" (м.Київ, 2002 р.), Міжнародна науково-практична конференція "Молоде покоління і ядерна енергетика" (м.Рівне, 2002 р.), науково-теоретичних конференціях Київського національного університету культури і мистецтв (м.Київ, 2000, 2001, 2002 рр.).

Дисертація обговорювалася на засіданні кафедри теорії та історії культури Київського національного університету культури й мистецтв.

Матеріали дослідження використані при розробці, апробації та впровадженні в навчальну практику авторських курсів "Історія костюму", "Історія моди XX ст" у Київському національному університеті культури і мистецтв (1999 – 2002 рр.).

Публікації: Основні положення й висновки дослідження знайшли відображення у 4 одноосібних публікаціях.

Структура дисертації зумовлена логікою дослідження, його метою та завданнями і складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи 170 сторінок, у тому числі: список використаних джерел (176 найменувань) 9 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми, теоретична і практична значимість дисертаційного дослідження; розкривається його взаємозв'язок із науковими програмами, планами, темами; визначається об'єкт, предмет, завдання, методи дослідження; формулюються його мета і конкретні завдання; окреслюються хронологічні межі та джерельна база; розкривається наукова новизна роботи, подається інформація про апробацію результатів дослідження.

В першому розділі – "Мода як історико-культурне явище" – наводиться історіографія проблеми, аналізуються наявні наукові джерела, розглядаються основні теоретичні підходи до осмислення феномена моди, досліджується її природа, характерні особливості і функції, динаміка та історичні форми буття.

Простежується етимологія слова та історична еволюція змістовного наповнення поняття *мода*. Слово мода походить від латинського "modus" – міра, правило, критерій, настанова, спосіб, звичай, образ – і має санскритський корінь mādh (вимірювати, зважувати). В XVII ст. французи та італійці перетлумачують смисл цього слова (франц. "mode", італ. "modo") і застосовують його як термін для означення особливого соціально-психологічного феномена, що функціонує головним чином у сфері побуту, поширюючись на одяг, взуття, меблі, зачіску, манеру поведінки.

В англійській мові також існує слово "mode", проте в розумінні "міра" і "правило" воно вживається набагато рідше, ніж у німецькій чи французькій. Для означення ж *моди* англійцями з початку XV ст. використовується термін "fashion", утворений від латинського "facere" – робити, виготовляти, виробляти (дослівно – виріб). Паралельно з ним вживається "vogue", а також близькі за значенням "fad" (примха), "fancy" (схильність, пристрасть), "craze" (загальне захоплення, манія).

В російську та українську мови слово "мода" увійшло в XVII ст. у значенні "зразок", "манера".

В XVII – XIX ст. у різних європейських мовах термін "мода" тісно пов'язується з поняттям "звичай": вони використовуються як синоніми. Згодом таке тлумачення стало характерним і для інших мов.

У цій лінгвістичній "прив'язці" *моди* до *звичаю* знайшов відображення той факт, що з цих двох *звичай* був історично першим регулятором соціальної та індивідуальної поведінки людини. Згодом, коли мода виокремилася в самостійне соціокультурне явище, етимологія слів "мода" і "звичай" усе частіше набуває антонімічного забарвлення. Сучасні тлумачні словники, як правило, вже не пов'язують *моду* із *звичаєм*, що відображає об'єктивне функціонування цього слова в мовній практиці.

З огляду на складність соціального явища, яке означується поняттям "мода", воно стає предметом дослідження філософії, соціології, психології, викликає інтерес економістів, теоретиків мистецтва.

В XVII – XVIII ст. з'являються роботи Н.Буало, Шефтсбері, Т.Ріда, Вольтера, Ш.Монтеск'є, Ж.Ж.Руссо, що містять перші визначення поняття "мода". Вона пов'язується насамперед з наявністю чи відсутністю смаку. Робляться спроби виявити характерні особливості моди, її функції і соціальне значення. Особливо акцентується роль моди у спілкуванні: адже саме в процесі комунікації, з точки зору теоретиків класицизму і Просвітництва, у людини формується розуміння прекрасного і потворного, а також їх сприйняття в реальній дійсності (в тому числі і в *моді*).

Іншої точки зору дотримувалися представники німецької класичної філософії. І.Кант у "Критиці здатності судження" визначає моду як непостійний спосіб життя, за своєю сутністю не пов'язаний зі смаком (більше того: вона може категорично суперечити і протидіяти останньому), що є одним лише марнославством і суперництвом.

Гегель розглядає одяг як своєрідну тонку тканину-павутину буття людської тілесності і пов'язує його виникнення з формуванням у людини почуття сорому. У зв'язку з цим він вводить поняття "ідеальний одяг", під яким розуміє міру, пропорційність, архітектонічну цілісність, і одним із перших відзначає таку його іманентну особливість, як мінливість, пояснюючи і пов'язуючи її з доцільністю і раціональністю моди.

Німецькі, англійські та французькі мислителі, перш за все романтики, розглядали моду як художній феномен. Саме їм належить пріоритет у спробі осмислення національної специфіки моди і впливу на її розвиток культурних традицій.

Погляд на моду як втілення певних естетичних канонів та ідеалів поділяли деякі вчені XX ст. (Г.Лукач, Т.Адорно та ін). Мода розглядалась і як особливий вид художньої діяльності, в якому творцями є модельєри.

Англійський економіст А.Сміт відзначає вплив моди не тільки на одяг і меблі, а й на мораль, музику, архітектуру тощо, підкреслюючи особливе значення поведінки елітарних груп як зразка для наслідування іншими верствами населення.

Предметом дослідження соціологів мода стає з моменту становлення соціології як самостійної галузі теоретичного знання (Г.Тард, Г.Зіммель, В.Зомбарт, Г.Блумер, П.Бурдьє). Г.Спенсер пов'язує виникнення моди з наслідуванням, що викликане прагненням підкреслити свою рівність з об'єктом наслідування, який має більш високий соціальний статус. Прихильники соціологічного підходу розглядають моду як форму соціальної регуляції поведінки людини, її залучення до певної системи норм і цінностей. Американський соціолог і економіст Т.Веблен загострює увагу на ролі престижу та його символів – демонстративності і "показного споживання" – в розвитку моди. Російський учений Н.К.Михайловський аналізував соціально-психологічний аспект моди, виявив та охарактеризував внутрішній і зовнішній

механізми наслідування, що обумовлюють поведінку як окремого індивіда, так і натовпу (маси).

Культурно-історичний підхід до вивчення моди характерний для істориків мистецтва і костюма (Ф.Готтенрот, Г.Вейс, А.Банах, Е.Тиль, Я.Бурхард, Ж.Вільхельм та ін.). Під модою вони розуміють деяку сукупність культурних форм, характерних для певних соціальних та історичних епох. Зміна мод пов'язана зі зрушеннями в культурі, економіці, способі життя, з соціальними потрясіннями.

Значний внесок у дослідження феномену моди зробили психоаналітики (З.Фрейд, А.Адлер, Е.Фромм, Е.Бодлер, Дж.Флюгель та ін.). Психоаналітичні теорії пов'язують моду з підсвідомими процесами і основною причиною її виникнення вважають комплекс неповноцінності: модні зміни дозволяють компенсувати відсутність престижу і створюють ілюзію змін у житті людини.

Аналітична психологія (К.Г.Юнг) на основі концепції архетипів колективного підсвідомого розглядає творчість дизайнерів-модельєрів, творців колекцій "високої моди" як процес розгортання і художньо-образного втілення архетипів (через символ) у колекції. Саме тому колекції "от-кутюр" мають нумінозний, "зачаровуючий" характер.

Прихильники антропологічних теорій виходять з того, що в людині "закладені" дві моделі поведінки: біологічна (інстинкти) і соціокультурна (соціальність, культурні стандарти). З цього погляду мода розглядається як результат природного прагнення людини до новизни і спосіб задоволення цієї потреби, що водночас слугує засобом емоційної розрядки. Крім того, мода дає змогу реалізувати потребу людини в самовираженні, усунути конфлікт між прагненням індивідуума до свободи і необхідністю підкорятися диктату суспільства.

Крім теоретичного осмислення феномена моди американськими культурантропологами (А.Кребер, Д.Річардсон), були здійснені емпіричні дослідження у сфері моди. Однак, формальна антропометрія зміни одягу виявилась недостатньою для аналізу тенденцій розвитку модних інновацій.

Американські психологи та соціологи (М.Люшер, Дж.Т.Моллой та ін.) розглядали одяг як мову невербального спілкування і досліджували її в комунікативному аспекті.

Мали місце також спроби аналізу моди в термінах структури (Р.Барт), доведення її обумовленості соціальною стратифікацією, з'ясування механізму поширення моди (П.Лазарстрелд, Е.Кац, Б.Барбер, Л.Лобел, Р.Кеніг та ін.).

Економічний підхід до вивчення моди виявляє її зв'язок з промисловим розвитком суспільства. Мода в ньому сприймається як ефективний засіб розширення ринку збуту товарів, що за допомогою реклами формує потреби масового споживача і примушує його купувати не найнеобхідніші речі. Механізмом ринкової економіки передбачено також регулювання такого процесу, як старіння речей.

Феномен моди осмислювався і в радянські часи, однак це були в основному епізодичні виступи в засобах масової інформації, статті у збірниках, розділи монографій (В.Толстих, Е.Басін, В.Краснов, Т.Любимова, Р.Захаржевська, К.Кантор). В.Толстих, зокрема, вважав, що мода є соціологічним феноменом, народжуючись, функціонуючи й вмираючи під впливом цілого ряду причин і факторів – економічних, соціально-психологічних, культурологічних, естетичних, моральних. Як форма змістовна, мода одночасно є і певним засобом зв'язку людей у процесі їх діяльності і спілкування, а також особливим способом виявлення сутності їх взаємовідносин. Б.Д.Паригін і Л.В.Петров розглядали моду як соціально-психологічний механізм групової інтеграції, взаємовпливу людей один на одного в процесі спілкування.

Обмеженість підходів до дослідження моди в цей період пояснюється політичними та ідеологічними причинами. Мода в суспільстві "розвиненого соціалізму" розглядалась як маргінальне явище культури. Навіть у період активізації досліджень у сфері дизайну (60–80-і роки XX ст.) феномен моди розглядався цілковито в рамках теорії проектування костюма.

У вітчизняній науці відчувається традиційно недостатня увага до аналізу феномена моди. Однак і тут останнім часом відбувались певні зрушення. В 1998р. вийшла книга Л.П.Ткаченко і Ю.Г.Легенького "Система моди: культурологія, естетика, дизайн", у якій зроблено спробу дослідження культурологічних, естетичних, художніх проблем моди. Автори вважають, що мода сягає своїм корінням у "дитинство людства", Золотий вік, які характеризуються ювенальною самодостатністю естетики гри.

Впродовж останніх років в Україні дослідженню моди присвячено ряд дисертацій. Л.П.Ткаченко захистила кандидатську дисертацію "Мода як естетичний феномен", в якій досліджує феномен моди в культурологічному та естетичному аспектах. Привертає увагу також дисертація Л.Г.Пономар "Народний одяг західноукраїнського Полісся кінця XIX – початку XX століття (комплексне дослідження реалій і термінів за матеріалами картографування)".

Дослідження феномена моди тісно пов'язане з теоретичними й практичними проблемами розвитку індустрії моди, менеджменту, маркетингу, реклами, дизайну і т. ін. За роки незалежності в Україні створено ряд журналів, що так чи інакше висвітлюють функціонування моди, з'являється література з проблем модельного бізнесу (в основному перекладена з інших мов і здебільшого мало адаптована до умов нашої країни).

В даній роботі одяг розглядається як історично перша форма буття моди. Особливості його побутування у традиційних суспільствах пов'язані з його функціональним призначенням. На ранніх стадіях розвитку людського суспільства одяг був для людини насамперед засобом захисту від несприятливого впливу навколишнього середовища. Однак він виконував не лише утилітарні, а також естетичні й соціальні функції. Первісний синкретизм,

антропоморфізм і символічність як характерні ознаки людського мислення знаходили свій вияв і в одязі.

Обожнювання сил природи, поклоніння божествам сформувалися в культи, що вимагали спеціального, відповідно оформленого одягу. Так одяг набув культово-обрядової функції.

Художні образи, створювані за допомогою одягу, початково були взяті людиною з навколишнього природного середовища. Поступово від наслідування вона переходить до цілеспрямованого художньо-образного вирішення одягу, що являє собою ансамбль предметів, які формують її зовнішній вигляд. Крім одягу, що відіграє в ансамблі головну роль, важливе значення мають взуття, головні убори, прикраси.

Наслідком розширення суспільної практики людини стає і розширення функціональної сфери одягу. Це останнє призводить до появи костюма як системи певним чином дібраних предметів одягу, обумовленої їх призначенням (діловий, весільний, театральний, маскарадний, національний, траурний костюм і т.п.). Костюм дає людині зовнішню характеристику, визначаючи її стать, вік, національність, соціальний і культурний статус, естетичний рівень, характер, а іноді і психічний стан.

Образ – це зовнішній вигляд людини, що є вираженням особливостей її характеру. В моді образ є невід'ємною складовою стилю. Чоловічі й жіночі образи існують на рівні стереотипів, ідеалів, міфів, що склалися в контексті певної національної чи регіональної культури. Кожна національна культура характеризується певним типом образів, що являють собою квінтесенцію історичного досвіду уявлень про людину і знаходять втілення в національному народному одязі. Стереотипні образи – англійський денді, американський ковбой, іспанський тореадор, український (чи донський, кубанський) козак. В кожному образі гармонійно поєднуються абстрактне і конкретне, ідеальне і реальне, дійсне й вигадане. Правильно знайдене співвідношення загального і особливого є основою будь-якого образу. Конкретний образ не є статичним: він доповнюється додатковими значеннями, трактуваннями. При цьому архетип залишається незмінним.

В широкому розумінні мода – це періодична зміна певних форм будь-якої сфери людського життя: мистецтва, науки, економіки, політики, мови, одягу, поведінки і т.ін. У вузькому значенні мода являє собою нетривале панування сформованих у певному суспільному середовищі смаків та вподобань щодо предметів побуту, одягу, взуття та інших елементів предметного середовища, що оточує людину в її повсякденному житті, пов'язане з постійною потребою людини в різноманітності і відтворенні навколишньої дійсності. "Мода" означає також спосіб, правило, манеру триматися і визначає, який костюм і в якій обстановці варто одягати, як поєднати окремі його елементи, яким аксесуарам віддати перевагу і т.ін. Попри своє владне і яскраве вираження, такі зміни не є

довговічними, оскільки пов'язані з потребою в новизні і бажанням різноманітності.

В другому розділі дисертації – "Мода в контексті соціально-культурних процесів XX ст." дається визначення соціально-культурних процесів, розглядаються їх структура і функції, виявляються характерні особливості соціокультурних процесів XX ст., аналізується вплив ідеології й політики як структурних елементів цілісної соціокультурної системи на розвиток моди, визначаються техніко-технологічні, економічні детермінанти еволюції моди у XX столітті, розглядається феномен моди в контексті художніх практик та мистецьких течій XX ст. (модерн – постмодерн), характеризується сучасний стан і прогнозуються тенденції розвитку індустрії моди в Україні.

Соціокультурні процеси являють собою розвиток суспільства в єдності його культурних і соціальних аспектів, що є результатом діяльності людини. При цьому культурний аспект включає сукупність способів і результатів діяльності людини, що стосуються як матеріальної, так і духовної сфери (ідеї, цінності, норми, зразки та ін.), а соціальний – сукупність відносин окремої людини чи іншого соціального суб'єкта з іншими суб'єктами економічних, соціальних, ідеологічних, політичних відносин, сформованих у процесі цієї діяльності.

Соціокультурні процеси поширюються на всі виміри людського буття (тип відносин між людиною і суспільством, характер культури, тип соціальності), кожний з яких не зводиться до інших і не виводиться з них, а перебуває в тісній взаємозалежності з іншими, впливаючи на них і зазнаючи впливу з їх боку. Аналіз соціокультурних процесів дає уявлення про суспільство як цілісну соціокультурну систему і про функціонування в ній моди.

Соціокультурні процеси піддавалися всебічному аналізу такими вченими, як М.Вебер і П.Сорокін. М.Вебер вважав раціоналізацію соціальних дій людини, суспільних інститутів і організацій основою соціокультурних процесів. П.Сорокіну належить обґрунтування їх циклічності, динаміки соціокультурного розвитку.

Мода XX ст., як і мода попередніх століть, підлягає загальним законам історичного розвитку і відбиває всі особливості свого часу: найважливіші культурні досягнення, найпомітніші події суспільно-політичного життя, війни, революції, економічні кризи. Динаміка соціальних процесів обумовлювала стрімку зміну форм правління, економічну і політичну нестабільність, зіштовхувала й "перемішувала" соціальні класи й прошарки. Першорядну роль у суспільному й політичному житті починають відігравати політичні партії та громадсько-політичні об'єднання, асоціації.

У формах, пропорціях, колористичному вирішенні одягу – найяскравішому і найулюбленішому об'єкті моди знайшли відображення всі напрями мистецтва XX ст., звичаї, психологія сучасної людини, а також, боротьба за емансипацію. Бурхлива динамізація життя, пов'язана з розвитком промисловості, транспорту,

засобів інформації, з прискоренням темпів наукового і технічного прогресу, сприяла становленню індустрії моди.

XX століття увійшло в історію як "століття ідеології", оскільки ідеологія як один із визначальних факторів світової політики в найбільш завершеному вигляді оформилась саме у XX ст. В перші ж його десятиліття назрів непримиримий конфлікт між трьома головними альтернативними політико-ідеологічними напрямами: соціал-реформізмом, фашизмом і більшовизмом.

Особливість Другої світової війни полягала в тому, що вона, на відміну від Першої, являла собою не лише війну за територіальне панування, а й битву тоталітарних ідеологій.

Головним її політичним результатом було припинення існування фашизму як тоталітарної ідеології. В повоєнний період полюсами ідеологічного протистояння стали капіталізм (лібералізм) і соціалізм (комунізм). Саме ідеологічний конфлікт між цими суспільно-політичними системами був визначальним фактором розвитку соціокультурних процесів у другій половині XX століття.

Розпад Радянського Союзу і припинення "холодної війни", руйнування ідеологічних міфів, що визначали ідейно-політичне обличчя найбільших держав протягом післявоєнного періоду, призвело до розпаду біполярного світу. Але й сьогодні відсутня продуктивна ідея, здатна виступити консолідучим фактором, мобілізуючим суспільним ідеалом.

У роботі виділені рівні функціонування політики, ідеології і моди, що аналізуються в їх взаємозв'язку й взаємодії як структурні елементи соціокультурних процесів: теоретико-концептуальний (формуються ціннісно-смислові орієнтири, ідеали і принципи розвитку, пов'язані із загальною світоглядною системою епохи); нормативно-змістовний (програмні установки, лозунги, сформульовані на основі тих чи інших положень цієї системи); процесуальний (стратегія реалізації програмних установок, пропаганда, конкретні кроки спрямовані на реалізацію програми).

В боротьбі між тоталітаризмом і демократією *моді* належала відчутна роль. З одного боку, її мінлива природа сприяла утвердженню ідеалів свободи; з іншого, мода виступала дієвим інструментом впровадження в масову свідомість тоталітарної ідеї (за допомогою засобів масової інформації, тоталітарної пропаганди). Так, після приходу до влади Гітлера в чоловічому одязі набув значного поширення тірольський стиль, що вважався найвищим шиком. У моду увійшов також військовий стиль.

У руслі ліберально-демократичної ідейно-політичної стратегії (Франція, Великобританія, пізніше – США) формуються, розвиваються і функціонують два основні напрями сучасної моди: от кутюр і прет-а-порте.

XX століття стало апогеєм розвитку індустріальної цивілізації. Воно увійшло в історію, як століття з одного боку, видатних досягнень в усіх сферах людської діяльності, а з іншого – як століття війн, революцій, техногенних катастроф, глобальних проблем, порушення екологічної рівноваги.

Сьогодні економічне процвітання і конкурентоздатність економіки, якість життя, розвиток освіти, медицини і, нарешті, моди великою мірою визначається рівнем розвитку науки і освоєнням новітніх технологій. Техніка і технологія супроводжували людство протягом усього розвитку, однак лише в новий час вони набувають загально-універсального характеру і детермінують розвиток індустріальної цивілізації. Винахід швейної машини та її технічне вдосконалення дали можливість у XIX ст. поставити на промислову основу виробництво одягу та аксесуарів і стали базою для розвитку в наступному столітті потужної індустрії моди з розгалуженою інфраструктурою. Індустріальна революція перетворила моду на явище масової культури. Мода втрачає свій елітарний характер і орієнтується на масового споживача, що обумовлює становлення fashion-бізнесу.

У XX ст. науково-технічна революція стає головним чинником розвитку моди. Індустрія моди вимагає постійного впровадження технічних досягнень і використання новітніх технологій (нові технології обробки тканин, виробництва високотехнологічних волокон, комп'ютерного дизайну, крою тканин за допомогою лазера). Технічні властивості матеріалів для створення одягу великою мірою визначають стилістичну спрямованість моди. Інформаційно-комунікативні технології спрямовані на поширення і пропаганду зразків моди в глобальному масштабі.

В дисертаційному дослідженні показано, що європейська художня культура протягом майже чотирьох століть перебувала в межах ренесансної системи, була вираженням і втіленням в мистецтві раціоналізації та універсалізації індивідуалізованого – антропоцентричного – погляду на світ. Кінець XIX – початок XX ст. є переломним моментом в історії європейського художньої культури. Починає ставитись під сумнів розуміння прекрасного. Похитнулись основи традиційного художнього світовідчуття, усвідомлюється плинність форм мистецтва. Мистецтво, орієнтоване на створення ідеалу прекрасного, змушене схилитись перед життям і визнати його як вищу цінність. Саме тому традиційні мистецтва вступили в стадію докорінної перебудови своєї образної структури. Закономірним результатом цього процесу стало виникнення нової художньої системи. Становлення сучасного світосприйняття призвело до розриву між елітарним і масовим мистецтвом, викликало до життя нові художні структури, зокрема, кіномистецтво, телебачення, а також сприяло формуванню мистецтва високої моди і його глобального поширення.

Суперечність між "високою" і "низькою" сферами художньої культури стає визначальною в її розвитку. Обидві сфери функціонально взаємозалежні, між ними відбувається постійний обмін темами, ідеями, прийомами. В XX ст. інтенсивність цих процесів обумовлюється соціокультурною динамікою. Цілі пласти художньої культури зміщувались на "периферію", тоді як на передній план висувались явища й факти, породжені певними культурними, політичними, соціальними подіями (молодіжна контркультура, рок-фестиваль у Вудстоці,

терор "червоних бригад", психоделічна революція), та економічними факторами, і практично не відповідали загальноприйнятим канонам мистецтва.

Аналіз особливостей функціонування "верхніх" і "нижніх" рівнів художньої культури дає змогу зробити висновок по те, що на "верхньому" рівні художній процес має чітко виражений авторський характер і реалізується через індивідуальні зусилля творчих особистостей, що, зокрема, знаходить свій вияв у творчості дизайнерів "високої" моди. На "нижньому" рівні художня культура тяжіє до анонімності, її творці виступають лише як майстри, що обробляють уже наявні загальні мотиви з використанням професійних прийомів. Акцент робиться на майстерності, вправності, а не на індивідуальності чи оригінальності художнього вираження (індустрія моди).

На початку XX ст. в моді набуває розвитку стиль арт-нуво (нове мистецтво), що запропонував нове бачення моди нового століття. В межах цього стилю, адекватного напрямку модерн у мистецтві, працювали художники-модельєри Ч.Ворт, П.Пуаре, М.Віоне, М.Фортуні. Особливостями стилю були блискучий артистизм та природна грація, що обумовили сприйняття одягу не як штучної оболонки, а як природного продовження людської фігури, підпорядкованого рухам тіла. Це обумовлюється закладеним у стилі музичним началом, його зв'язком із джаз-модерном.

Схильність до стилізації відзначається прагненням відновити органічний зв'язок людини з природою і знаходить свій вияв у широкому використанні рослинних мотивів в орнаментиці при створенні художнього образу костюму. Серед улюблених орнаментальних мотивів модерну – лілії, водорості, русалки. Лінії орнаменту відзначаються плавністю, гнучкістю, що знайшло відображення і в силуеті костюма цього періоду. Кольорова гама арт-нуво в одязі охоплює діапазон від перламутрово-білого та срібного (через сіре, блідо-голубе, зелено-блакитне, лілове) до золотого і рудого.

Реформа в моді, розпочата Полем Пуаре, завдячує своєю життєвістю Коко Шанель – одному з кращих дизайнерів XX століття. Вона розглядала моду як засіб боротьби за жіночу емансипацію, відстоюючи в одязі право жінки на свободу не лише рухів, а й думки, почуття. Функціональність, довговічність, вишукана елегантність – принципи конструювання "одягу від Коко", що стали класичними. Відмова від корсета, укорочення спідниці та інші нововведення розглядаються як адекватна реакція моди на новий спосіб життя, що виник внаслідок Першої світової війни.

На початку XX ст. поширюються на всі сфери художньої творчості, в тому числі й на моду, принципи естетики кубізму. В основі кубізму як стильового мистецтва лежить ідея зведення чистої форми до найпростіших геометричних фігур. Тому кубісти не зображують дійсність, а створюють "нову реальність". Принцип абстракції знайшов у цій художній течії своє оптимальне вираження.

Кубістська художня манера полягає у зображенні не зовнішнього вигляду предмета, а його конструкції, архітектоніки, відтворенні його структури і

внутрішньої сутності. Цей підхід у моді знайшов вираження у виокремленні константних елементів художнього образу костюма і втіленні в ньому уявлення про ціле образотворчими геометричноподібними засобами.

Віддзеркалилась в моді початку XX ст. і така стилістична течія як конструктивізм. Для нього характерний експериментаторський підхід до композиції як основного формотворчого елементу, що обумовлює художньо-образний акцент на архітектоніці костюму. Цей стиль став основою творчості радянських художників-дизайнерів В.Степанової, Л.Попової, Н.Ламанової, якими були розроблені колекції повсякденного (робочого, спортивного) одягу. Функціональне призначення цих моделей визначало формотворчі принципи їх розробки.

Не уникла мода першої третини XX ст. впливу і такої мистецької течії як сюрреалізм. Світ сюрреалізму – це невтримна фантазія, розмитість меж між реальним і ірреальним, сном, маячнею та дійсністю. Головна риса сюрреалізму – парадоксальний алогізм в поєднанні предметів і явищ. Ідеї сюрреалізму (особливо творчість Сальвадора Далі) вплинули на характер зрушень у моді та виробі ювелірного мистецтва і продовжують надихати художників-модельєрів. Яскравий приклад – Ельза Скіапареллі, що сповідувала принцип вільних асоціацій, характерний для сюрреалізму.

Як художнє явище постмодернізм "укорінюється"спочатку у візуальних мистецтвах, набувши стрімкого поширення і в моді. Бурхлива експансія постмодернізму в різних сферах культури привернула до себе увагу мистецтвознавців, культурологів, соціологів, політологів, представників природничих наук. Виважена оцінка постмодернізму вимагає констатації і осмислення такої універсальної трансформації сучасної культури, як наростання тенденцій невизначеності, невпорядкованості культурного життя, хаотичності, абсурдності, ефемерності.

В межах постмодерністської художньої парадигми розробляються і формуються постматеріальні цінності, переконання, норми і стереотипи поведінки, що реалізуються у фемінізмі, екологізмі – нових нонконформістських альтернативних рухах – знаходять втілення в колекціях дизайнерів високої моди.

В постмодерністській самосвідомості будь-яка діяльність, у тому числі і творчість дизайнерів-модельєрів, перетворюється на інтелектуальну гру, свого роду метамистецтво, метамоду. В моді, як і загалом у мистецтві, змінюється саме уявлення про новизну. В молодіжній моді виникає стиль панк, поєднавши в собі анархізм і бажання шокувати суспільство. Для нього характерний відхід від властивої хіпі естетичної орієнтації на екзотичний Схід, поп-культуру. Спостерігається поєднання естетики повсякденності постіндустріального Заходу (відео, метал, пластик) з "рімейками" (від англ. *remake* – зробити заново) у стилі Дюшана й Поллока. Розірваний і старий одяг доповнювався аксесуарами у вигляді металевих ланцюжків, каблучок, "блискавок", пірсингом і зачісками

"ірокез". В цьому зв'язку в дисертаційному дослідженні проаналізована творчість В. Вествуд – англійського модельєра, мадонни панків.

Основна особливість художньої практики постмодернізму у сфері моди полягає в тому, що вона не зводиться до фіксації тієї чи іншої тенденції. Домінує полістилістика, активна взаємодія різних художніх систем. Динамічне зіткнення стилів, смак до комбінаторності в творчості сучасних модельєрів породжує загальний інтертекстуальний простір моди чи окремої колекції моделей.

Співіснування комфортного стилю (джинси й светри), практичного (плаття-сорочки, твідові спідниці, костюми), романтично-етнічного (довгі плаття, вишивки, мережива) як в загальному інтертекстуальному просторі моди так і окремої колекції – характерна риса сучасної моди.

Швидка зміна ретростилів у моді є своєрідною аналогією принципу самоцитування в мистецтві постмодерну: модельєри-патріархи "цитують" свої ж ідеї 60, 70, 80-х років (П.Карден, Ів Сен-Лоран). Серед них - К.Лагерфельд, який поєднує моделювання з кравецьким ремеслом, знаходячи при цьому натхнення для творчості в історії мистецтв. Використовуючи принцип стилізації, він створює варіації на теми моди 30–40-х років. Цілком припустимими стають поєднання, що раніше вважались вульгарними. В діловому костюмі можуть бути наявні елементи романтичного стилю, спортивна атрибутика уживається з елементами урочисто-святкового стилю.

Художні образи, створювані французьким модельєром Жаном Полем Готьє, надзвичайно різноманітні і балансують на межі між вульгарністю і вишуканим мистецтвом. В його колекціях поєднуються елементи дадаїзму з корсетами 50-х років, російського конструктивізму – з науковою фантастикою. Моделі Ж.П.Готьє відзначаються видовищністю і почуттям гумору. Іронія, пародійність, театралізація, естетизація потворного, поєднання високого й низького, змішування жанрів – характерні риси творчості художника-дизайнера. Ним створені костюми до фільмів, серед яких "П'ятий елемент" Л.Бессона, шоу "Евротраш" (Eurotrash) та ін.

У моді набирає поширення вільне варіювання різних знакових кодів, що раніше вважались функціонально несумісними. Втрачає сенс нормативне розмежування денних і вечірніх туалетів, денного і вечірнього макіяжу. Матеріали, які традиційно вважались "робочими", "буденними", починають використовуватися в одязі для урочистих раутів. Декольтовані бальні сукні з довгими пишними спідницями із джинсової тканини, використання люрексової нитки в ансамблях із традиційного шотландського твіду, шотландка з блискітками – це "оксюморон", поєднання непоєднуваного з погляду класичної моди.

Владно заявляє про себе принцип деконструктивізму в моді (основний творчий принцип японського дизайнера Кавабуко Рей), який передбачає оголення конструкції (крою виробів), руйнування звичних форм, нетрадиційне використання матеріалів. Нові технології крою та шиття дають можливість

створення ефекту розірваних і зім'ятих речей, ілюзії їх осквернення. Рекламні знімки у модних журналах також нерідко фіксують саме момент деконструкції – грубо надломлену губну помаду, з червоними обривками на краях; компактну пудру в плитку якої втикається лезо, руйнуючи ніжний дактилоскопічний візерунок поверхні. В цьому акценті на втраті предметом його "цнотливості" – провокація "споживчої розпусти".

В наш час костюм більше не репрезентує соціальної, вікової, майнової належності його власника. Колись жорсткий поділ одягу на вуличний та офісний втрачає актуальність.

В дисертаційному дослідженні аналізується український одяг як втілення характерних особливостей світогляду українського народу, національний характер і менталітет. Розвиток українського костюма на всіх його етапах відзначався поєднанням національних традицій з інокультурними впливами.

Знання його історії, розуміння самобутності є дійовим засобом формування національної самосвідомості, прищеплення любові до рідної культури, а також необхідною умовою професійної підготовки фахівців для індустрії моди. Використання елементів національного одягу бачиться продуктивним у плані художнього вдосконалення різних форм костюма і є тенденцією, що простежується в колекціях сучасних українських дизайнерів-модельєрів (крій, техніка виконання, орнаментально-колористичне вирішення і т. ін.)

Впродовж останніх десятиліть відбувається становлення індустрії моди в Україні. З'явилися професійні модельні агенції. У вищих навчальних закладах здійснюється підготовка дипломованих фахівців для сфери модельного бізнесу.

Результати здійсненого дослідження дозволяють зробити такі **висновки:**

1. Впродовж останніх десятиліть мода як цілісне універсальне явище виходить за межі будь-якого окремого виду людської діяльності, тому її вивчення вимагає комплексного міждисциплінарного, полісистемного і поліфункціонального підходу, що обумовлює необхідність використання широкого діапазону наук – від історії і теорії культури, естетики, соціології, психології, етнографії до економіки і семіотики.
2. На основі аналізу наявних теоретичних підходів до осмислення феномена моди виділені такі основні напрями його вивчення: культурно-історичний, соціологічний, соціально-психологічний, психоаналітичний, символічний, антропологічний, комунікативний, економічний.
3. Становлення моди являє собою тривалий культурно-історичний процес і охоплює період від XIV – XV ст. до кінця XIX ст. Саме на кінець XIX ст. визріли соціокультурні передумови, що забезпечили його завершення: промислова революція як результат розвитку науки і техніки, впровадження у виробництво технічних інновацій, підвищення продуктивності праці; буржуазні революції, що призвели до руйнування соціальних і міжнаціональних бар'єрів; розвиток урбаністичних процесів, масового виробництва засобів зв'язку, транспорту,

масової комунікації, зростання соціальної мобільності, масовізація соціально-економічного і культурного життя.

4. Зясовано, що однією з перших форм історичного побутування моди слід вважати одяг. З розширенням суспільної практики людини і, відповідно, функціональної сфери одягу виникає така якісно нова його форма як костюм.

5. У XX ст. мода не лише стає відчутним фактором впливу на характер перебігу соціокультурних процесів, а й великою мірою визначає їх спрямованість і стає одним із суспільних регуляторів поведінки широких мас населення індустріально розвинених країн, а до деякої міри й країн, що розвиваються.

6. Мода XX ст., як і мода попередніх століть, підлягає загальним законам історичного розвитку і відображає характерні особливості свого часу: найважливіші культурні досягнення, найпомітніші події суспільно-політичного і економічного життя. У формах, пропорціях, колористичному вирішенні одягу – знайшли вираження основні напрями мистецтва XX ст., звичаї, психологія сучасної людини, а також, боротьба за емансипацію.

7. Художні практики в моді XX ст. значною мірою обумовлюються суспільно-політичними подіями, ідейно-політичними течіями, технічними і технологічними інноваціями, інформаційними технологіями.

Основний зміст дисертації відображено в чотирьох одноосібних друкованих публікаціях:

1. Мода як історико-культурне явище. – К.: ВАТ ПТІ "Київоргбуд", 2002. – 44 с.
2. Розвиток моди в Україні: проблеми і здобутки // Наукові записки КНУКіМ. Культура і мистецтво у сучасному світі: збірник наукових праць. Вип. 2. – К., 2001. – С. 33-39.
3. Соціокультурна детермінованість моди // Питання культурології: міжвідомчий збірник наукових статтей. Вип. 17. – К., 2001. – С. 13-19.
4. Регулятивний аспект моди як культурного феномену // Бібліотечна планета. – К., 2002. – № 1. Додаток. – С. 1-4.

АНОТАЦІЯ

Дихнич Л.П. Феномен моди в соціокультурних процесах XX ст. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 17.00.01 – теорія та історія культури. – Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, 2002 р.

Дисертація присвячена дослідженню місця, ролі і значення феномена моди в соціокультурних процесах XX ст. Простежується історична еволюція змістового наповнення поняття "мода", аналізується наукова література з означеної проблеми, розглядаються основні теоретичні підходи до осмислення феномена моди. Досліджуються її природа, характерні особливості і функції. Одяг і костюм розглядаються як історичні форми буття моди. Наводиться

визначення соціокультурних процесів, розглядаються їх структура і функції, виявляються характерні особливості соціокультурних процесів XX ст., аналізується вплив ідеології і політики як структурних елементів цілісної соціокультурної системи на розвиток моди, визначаються техніко-технологічні та економічні детермінанти розвитку моди у XX ст., детально розглядається феномен моди в контексті художніх практик і стилістичних течій у мистецтві XX ст. (від модерну до постмодерну). Характеризується сучасний стан моди і прогнозуються тенденції розвитку індустрії моди в Україні.

Ключові слова: феномен моди, соціокультурні процеси, функції моди, історичні форми буття моди, художні практики, модерн, постмодерн, "висока" мода (от кутюр), прет-а-порте, художній образ у моді, індустрія моди.

АННОТАЦИЯ

Дихнич Л.П. Феномен моды в социокультурных процессах XX ст. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата исторических наук по специальности 17.00.01 – теория и история культуры. – Киевский национальный университет культуры и искусств, Киев, 2002 г.

Диссертация посвящена исследованию моды как целостного универсального культурно-исторического явления, выявлению места, роли и значения феномена моды в социокультурных процессах XX ст. Прослеживается историческая эволюция содержательного наполнения понятия «мода», анализируется научная литература по названной проблеме, рассматриваются основные теоретические подходы к осмыслению феномена моды. Исследуется её природа, характерные особенности и функции. В диссертации приводится ряд определений моды, принятых в зарубежной и отечественной научной практике. При этом внимание акцентируется на особенностях контекстуального употребления понятия «мода», бытующего в терминологическом обороте в широком и узком понимании. В первом её аспекте она функционирует в русле общественных явлений и трактуется как периодическое изменение определённых форм человеческой жизни: искусство, науки, экономики, политики, языка, одежды, поведения и т.п. узко специфическое содержание термина соотносится с бытовым планом жизнедеятельности человека и распространяется на одежду, обувь, предметы постоянного употребления и другие элементы предметной среды, окружающие человека в повседневной жизни и удовлетворяющие эстетические потребности определённого общественного круга, преобладая в нём в течение непродолжительного времени и обуславливаясь постоянной потребностью человека в разнообразии и воссоздании окружающей действительности.

Первой среди исторических форм бытия моды следует считать одежду, возникшую как средство защиты от неблагоприятных условий, природной среды. С расширением общественной практики человека и, соответственно, функциональной сферы одежды возникает такая качественно новая её форма как костюм.

Автор анализирует социальные предпосылки возникновения моды, и её общественные функции, особенности проявления индивидуальности человека в

моде, подчёркивая, что история моды воссоздаёт историю социально-культурного развития и находится в прямой зависимости от политико-экономического состояния общества.

Мода XX века, как и мода предыдущих столетий, подлежит общим законам исторического развития и отражает особенности своего времени: важнейшие культурные достижения, наиболее заметные события общественно-политической жизни, войны, революции, экономические кризисы. Социокультурные процессы подвергались всестороннему анализу такими, в частности, учёными, как М.Вебер и П.Сорокин. М.Вебер считал рационализацию социальных действий человека, общественных институтов и организаций основой социокультурных процессов. П.Сорокину принадлежит обоснование их цикличности, динамики социокультурного развития, обуславливающей стремительное изменение форм правления, экономическую и политическую нестабильность, смешение социальных классов и слоёв. Первостепенную роль в общественной и политической жизни начинают играть политические партии и общественно-политические объединения, ассоциации.

В формах, пропорциях, колористическом решении одежды, нашли отражение все направления искусства XX века, обычаи, психология современного человека, а также борьба за эмансипацию. Бурная динамизация жизни, связанная с развитием промышленности, транспорта, средств информации, с ускорением темпов научного и технического прогресса, способствовало становлению индустрии моды.

В работе подробно рассматриваются основные этапы развития моды в русле основных художественных направлений, преобладавших в тот или иной исторический период. Отмечается коренной перелом в художественном восприятии мира на рубеже XIX – XX вв., разграничение «высокой» и «низкой» сфер культуры, элитарного и массового искусства, связанными с наличием или отсутствием (анонимность) авторство и сопровождаемыми трансформированием (или даже разрушением) эстетических идеалов, возникновение новых художественных структур.

Среди общественных функций моды выделяются регулятивная, адаптивная, инновационная, идентификационная, интегративная, аксиологическая, коммуникативная, экономическая, информативная. В работе исследуются также национальные традиции моделирования одежды и особенности становления индустрии моды в Украине.

Социокультурные процессы анализируются в единстве культурных и социальных аспектов и рассматриваются как результат деятельности человека. Приводится определение социокультурных процессов, излагаются их структура и функции, выявляются характерные особенности социокультурных процессов XX столетия. Анализируется влияние идеологии и политики, как структурных элементов целостной социокультурной системы на развитие моды, определяются технико-технологические детерминанты развития моды в XX веке. Детально рассматривается феномен моды в контексте художественных течений и практик XX века (от модерна до постмодерна). Характеризуется современное состояние моды и прогнозируются тенденции развития индустрии моды в Украине.

В украинской народной одежде нашли яркое воплощение характерные особенности мировоззрения украинского народа, национальный характер и менталитет. Развитие украинского костюма на всех его этапах отличалось соединением национальных традиций с инокультурными влияниями.

Использование элементов национальной одежды представляется продуктивным в плане художественного совершенствования разных форм костюмов и является тенденцией, которая прослеживается в коллекциях современных украинских дизайнеров-модельеров (крой, техника исполнения, орнаментально-колористическое решение и т.п.).

Ключевые слова: феномен моды, социокультурные процессы, функции моды, исторические формы бытия моды, художественные практики, модерн, постмодерн, «высокая мода», прет-а-порте, художественный образ в моде, индустрия моды.

ANNOTATION

Dykhnich Ludmila P. The phenomenon of fashion in social and cultural processes of the XXth century. The manuscript.

Thesis on competing a scientific degree of the candidate of historical sciences by speciality 17.00.01 – Theory and History of Culture Methods and Organization of Cultural and Educational Activity. Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, 2002.

The dissertation is devoted to the investigation of place, role and meaning of the phenomenon of fashion in social and cultural processes of the XXth century. The historical evolution of the contensive filling the concept of "fashion" has been traced, the scientific literature on the problem has been analyzed, the principal scientific approaches onto the comprehension the phenomenon of fashion have been regarded. It's nature, characteristic peculiarities and functions have been examined. Clothes and costume have been reviewed as historical forms of fashion existence. The definition of social and historic processes has been provided, its structure and function have been regarded, the peculiar features of social and cultural processes in the XXth century have been substantiated. The ideological and political influences on the development of fashion as structural components within the integral social and cultural system have been analyzed, technique, technological and economical determiners of fashion development in the XXth century have been defined. The phenomenon of fashion has been reviewed in details within the context of art genres and practices of the XXth century (from modern to post-modern) The current state of fashion in Ukraine has been characterized as well as tendencies for the fashion industry have been forecasted.

Key words: the phenomenon of fashion, social and cultural processes, function of fashion, historical forms of fashion existence, art practices, modern, post-modern, "haute couture", artistic image in fashion, fashion industry.

Підписано до друку 23.05.2002. Формат 60x90/16
Замовлення № 777. Наклад 100 прим.
Друк офсетний. Папір офсетний.
Умовн. друк. арк. 1.0. Обл. вид. арк. 0.9
Друкарня КНУКІМ

01133, Київ, вул. Чигоріна, 14